

L'ISLAM AL BAIX LLOBREGAT

dossier

TERESA LOSADA¹

FUNDACIO BAYT-AL-THAQAFÀ

Una de les conseqüències més destacades de la globalització és la creixent heterogeneïtat cultural de les nostres poblacions. Les migracions actuals ens porten cap a la diferència i la diversitat, ens empenyen a crear una terra plural sense absents ni exclosos. L'assentament estable de comunitats musulmanes, de ciutadans que s'expressen en termes d'identitat, és, de vegades, motiu de fricció i de reticència. La identitat marcada i visible de l'Islam crea sospita en alguns sectors de la nostra societat, la qual, fins ara, discorria en termes d'homogeneïtat i assimilació. La igualtat és un dret, i per això la desigualtat és la violació de la igual dignitat que tots tenim pel fet de ser coincidents en allò que ens iguala a tots: tots som humans. S'ha d'obrir un nou paradigma de convivència en el qual càpiga la pluralitat. Cada vegada són més les persones de fe musulmana que viuen en els nostres municipis. Al llarg dels anys s'han anat fent cada cop més visibles en l'àmbit públic com a creients mitjançant la construcció de mesquites, centres culturals, cementiris i tota una infraestructura que multiplica "la sonoritat islàmica".

¹ Teresa Losada és doctora en Filologia Semítica (especialitat àrab-Islam) per la Universitat de Barcelona. Adjunta a la càtedra d'àrab i professora de llengua i literatura àrab a la Universitat de Barcelona des de 1970 a 1977, any en què abandona la docència universitària per a dedicar-se al món de la immigració àrab-musulmana a Sant Vicenç dels Horts i Barcelona. Membre fundadora de la Fundació Bayt al-thaqafà. Entre les seves publicacions més recents hi ha:

- "El Islam en España. Pertenencias y dinámicas comunitarias. Del Islam en Cataluña al islam de Cataluña". En *El Islam Plural* Ed. Icaria i IEMed. (Barcelona 2003).

- "Inmigración musulmana: hacia una nueva ciudadanía". A *Qüestions de vida cristiana*, nº 224 Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Desembre, 2006)

- "Redescubrir el Islam" en *Folletos Con El a Vida Nova*, nº283, novembre de 2007.

moltes converses i fa prendre posicions apassionades que, en certa manera, amaguen força tímidesa a l'hora de valorar "l'expressió de les diferències". Per evitar friccions entre diferents cultures religioses cal conèixer, establir diàleg i comunicació, i crear un clima de simpatia o empatia que els ajudi a comprendre els "altres" tal com ells es comprenen, no tal com nosaltres pensem que són a causa d'obstinats prejudicis tradicionals. En poques paraules, comporta l'acollida de l'altre sense restricció, justament en la seva diferència, en la seva identitat personal i irreductible.

Característiques de l'islam als nostres municipis

L'islam no és un bloc monolític i la realitat del món àrab no es pot concebre ni explicar-se amb estereotips com ara integrisme, violència i antioccidentalisme. L'opinió pública es refugia en prejudicis, és a dir, en certes simplistes, en frases lapidàries, que de fet són dreces temptadores, dures d'esborrar i de modificar. S'ha de canviar aquesta percepció social, aquestes falses imatges que, a més, fa segles que duren.

L'arribada d'immigrants marroquins al Baix Llobregat no és un fet nou, sinó que ja existeix des de fa 40 anys (Losada, 2007); és un fenomen que es produeix des de l'any 1968 amb un assentament notable, ja que aquesta comarca permet alternar les feines a jornal en el camp amb la possibilitat de trobar feina a la indústria i a la construcció. Un exemple d'això ho és l'assentament, l'any 1969, de la colònia marroquina a l'entorn de la Fundació Miquel Ros, de Sant Vicenç dels Horts. Cal començar a deixar de considerar l'islam com un fenomen perifèric. Quan allò que és provisional esdevé durador, va ocupant un espai cultural en la societat d'acollida. Aquesta extrapolació no és unilateral, convé que la societat autòctona canviï la mirada davant d'una població que ja no està de

passada. La integració de l'islam exigeix responsabilitat, començant per una formació de l'ambient social i una opinió pública oberta i receptiva. El pluralisme exigeix el reconeixement de diferents creences, ideologies i visions del món, però aquesta diversitat no pot subsistir sense una regla social, sense un consens que permeti la cohesió de tota la societat.

Una característica de l'islam és la seva complexitat, acompanyada de la varietat d'àmbits geogràfics, culturals i ideològics dels diferents països d'origen: del Golf a l'oceà hi ha musulmans als nostres paisatges rurals i urbans. L'ortodòxia afirma la unitat de l'islam, però certament la diversitat existeix i es tradueix en múltiples formes d'acceptar comportaments i adhesions, lleis i dogmes. Hi contribueix el fet que l'islam en la immigració no coneix una "bandera única", és a dir, els musulmans que són aquí han vingut responent a un exili forçós. És important fixar-nos en el punt de partida per foragitar els fantasmes que es desperten i ens predisposen en contra de l'islam, ja que des de l'11 de setembre de 2001 hi ha el perill que la política mundial vingui determinada per la imatge hostil de l'islam, a la qual els musulmans responen amb massa facilitat amb una imatge hostil d'Occident. La imatge hostil mobilitza, estem obligats a defensar-nos dels altres, però queda un consol: les imatges hostils no són idees eternes, no solament són transferibles, sinó que poden ser corregides.

Per això és important redescobrir l'Islam a partir del coneixement i del que ens mostra la seva gent. La fe musulmana dona sentit a totes les actituds de la vida, tant privada com pública, ja que es tracta d'una religió que es defineix per la pretensió d'incloure tots els aspectes de l'existència. Es tracta, majoritàriament, d'un Islam de tipus tradicional, segons la frase de Remy Levau, compromès amb un procés de racionalització religiosa, cada vegada més orientat cap a una vivència privada i impregnat dels valors de la societat occidental. Els musulmans han reconstruït les seves estructures familiars, econòmiques, socials i religioses, basades en la seva societat d'origen i adaptant-les a les condicions de la immigració.

Pràctiques religioses

Entre aquestes pràctiques, convé distingir les que tenen un caràcter individual (oracions diàries, prescripcions alimentàries), les pràctiques familiars (imposició del nom del nou-nat, circumcisió, matrimoni, peregrinació i mort), i les pràctiques col·lectives (oració del migdia del divendres, Ramadà, Aid el-Saghir, Aid el-Kabir, peregrinació a La Meca).

- **Pràctiques individuals.** Les oracions diàries són practicades per tots els grups d'edat, tot i que s'ha de dir que el rès a la mesquita és més freqüentat per persones més grans de 45 anys que no pas pels joves. Les prohibicions alimentàries, derivades tant de la cultura com de la religió, les segueixen la majoria amb un cert rigor a casa, però a fora de casa no se segueixen, sobretot pel que fa a les begudes alcohòliques. L'existència de carnisseries *halal* confirma la voluntat de salvaguardar aquest precepte i també solen comprar animals vius que sacrifiquen ells mateixos. La carn, perquè sigui apta per al consum, ha de ser sacrificada amb ganivet i amb el cap de l'animal mirant a la Meca. Sobre la carn que ha saginat abundantment es pronuncia el nom de Déu i ja és *halal*, lícita.

- **Pràctiques familiars.** Contribueixen a estrènyer les relacions amb el país d'origen. Una comunitat com la marroquina, amb un fort sentit de consciència col·lectiva, exerceix una gran influència sobre les relacions amb el món musulmà exterior. Els intercanvis de persones no cessen. Hi ha un continu transvasament matrimonial, que és un dels factors d'estabilització del grup. El canvi de naturalesa antropològica es produeix en tres decennis. Abans el marroquí arribava, se'n tornava per casar-se, allà tenia fills, i hi tornava per al retir i per recuperar el lloc de la tomba abans de morir. Aquesta manera de fer ha canviat: hom neix, es casa i s'enterra amb origen estranger. Aquest trasplantament espacial d'esdeveniments vitals viscuts a la nostra terra són sediments successius que els arrelen. La circumcisió i el casament se solen practicar tant al país d'origen com al d'acollida. Quan mor algun membre de la família, alguns opten per repatriar el cadàver a "terra musulmana". D'altres són enterrats en parcel·les dels cementiris municipals reservades per a musulmans.

- **Pràctiques col·lectives.** La gran festa del xai (Aid el-Kabir) contribueix a reforçar les trobades familiars i les visites entre amics. La pràctica del dejuni del Ramadà també és un signe fort d'identitat, i és seguit per un gran nombre de musulmans malgrat les dificultats que troben en els horaris laborals. La pressió social és molt forta i fins i tot aquells que podríem anomenar "musulmans sociològics" observen aquest quart pilar de l'Islam com a signe d'identitat.

Expressions de l'islam immigrant

L'islam fa la seva aparició pública al Baix Llobregat amb varietat d'expressions. Hi ha 4 corrents:

- **Practicants instal·lats:** Comprèn un grup d'homes entre 50 i 65 anys que van retornar a l'Islam coin-

cidint amb la decisió d'instal·lar-se aquí amb la seva família i educar els fills en la religió per temor que fossin absorbits per la societat d'acollida. Participen en la societat per la feina i les relacions de veïnatge.

- **L'islam de segona generació:** En general, els joves no rebutgen ni la seva cultura ni la seva religió, però l'adapten a la nova situació. La seva pràctica religiosa està debilitada. La seva identitat encara està per definir.

- **Musulmans sociològics:** La seva referència a l'islam és més cultural que cultural. Només alguns fan el dejuni del Ramadà i afirmen: "Jo em considero més de cultura musulmana que de religió musulmana".

- **Militant islamista:** El creient, diuen, corre el risc de perdre la seva identitat religiosa, assimilant-se a una societat no musulmana.

L'islam internacional

Segons Olivier Roy, la internacionalització és una conseqüència de l'occidentalització, que permet expressar la rebel·lia d'una població que se sent exclosa perquè no se li ha permès consolidar una nova identitat nacional. El veritable risc no és l'islam com a religió, sinó l'"etnizació" d'un espai d'exclusió social en el que la identitat musulmana designaria no una comunitat religiosa, sinó una reagrupació d'exclosos, que justifiquen amb aquesta identitat el seu lloc en la nostra societat.

Les mesquites i associacions musulmanes estan fundades i sostingudes pràcticament pels marroquins. Això configura un mapa associatiu molt concret entre els musulmans del Baix Llobregat, on predominen les associacions de musulmans sunnites i també una associació molt concreta que té certa influència: la Yamaat at-Tabligh, moviment musulmà creat a l'Índia el 1926 per Muhammad Ilyas. A Occident s'implanten amb èxit entre les comunitats immigrants d'origen musulmà i el principal objectiu que tenen és la preservació de la identitat cultural i religiosa dels musulmans en un ambient social no islàmic. Però la tendència més comuna en la comunitat marroquina del Baix Llobregat és la línia de la doctrina Maliquita, a la qual pertanyen la majoria dels imams. La seva formació es basa en la memorització de l'Alcorà i el coneixement de la Història i vida del profeta Mahoma descrita per Ibn Achir.

Dels primers arribats sorgeixen les generacions posteriors en les quals es produeixen continuïtats i ruptures, i a través de les quals emergeixen noves identitats. L'islam de les generacions següents encara està per definir. Seran capaços de produir i crear un discurs propi? La transició d'una generació a l'altra serà crucial per al futur de

l'islam, marcat per dos fenòmens de singular rellevància: l'estabilització i assentament definitiu de comunitats musulmanes a l'interior, i la creixent ascensió del fenomen de l'islam a l'exterior. La conjunció d'aquests dos elements genera una nova relació en les nostres societats amb l'entrada en escena d'una generació de joves musulmans educats en la societat catalana.

Configuració de l'associacionisme a la nostra comarca

Hi ha un moviment associatiu important a causa de l'arrelament de la comunitat i la seva visible diversitat. No és fàcil assenyalar amb precisió el nombre d'associacions, ja que no estan totes inscrites ni funcionen realment, i en el cas que deixin d'existir, no sempre se'n registre la baixa. En tot cas, en aquest col·lectiu predomina l'heterogeneïtat, i això no és més que un fidel reflex del que passa en la societat d'origen, marcada pels trets socials, culturals, ètnics i de classe (Veredas, 2004). Les activitats principals consisteixen en la prestació de serveis com ara acollida, alfabetització o orientació jurídica; entre aquestes, es pot destacar l'associació *Cornellà sense fronteres*, associació mixta formada per marroquins i catalans que no rep cap subvenció pública i funciona amb persones voluntàries. La majoria de les mesquites estan inscrites legalment com a institucions de caràcter cultural-islàmic i són molt poques les que estan inscrites com a entitats religioses —la mesquita de Viladecans, per exemple, porta el nom d'"Al Nour de la Cultura islàmica". Totes les mesquites ofereixen serveis i celebracions religioses, ensenyament de la llengua àrab i de l'Alcorà als nens i ensenyament islàmic a les dones. En alguns llocs, a Sant Vicenç dels Horts per exemple, són les dones arribades en els anys setanta les que s'organitzen per rebre classes de llengua àrab i cultura islàmica i alhora van a la mesquita amb els homes, però en estances separades. Tot això està començant, però apunta la direcció de futur. Una altra associació que, sense ser específica de la immigració arabomusulmana, està arrelada al Baix Llobregat i s'ha d'esmentar per la relació que té des de fa anys amb aquest col·lectiu, és l'Associació AMIC, que té el suport de l'UGT de Catalunya en l'àmbit laboral i sindical, i està establerta a Viladecans, Martorell, Olesa de Montserrat, Esparreguera, Abrera, Collbató i Esplugues. Entre les activitats d'aquesta associació destaca l'assessorament jurídic en estrangeria, orientació formativolaboral, sensibilització i mediació intercultural.

El rostre femení de l'islam al Baix Llobregat

La immigració magribina s'enriqueix i es beneficia en gran manera de l'agrupació familiar. La dona ve en una

segona etapa, però no és pas passiva. Hi ha notables diferències entre les dones arribades a la dècada dels setanta i les que vénen en l'actualitat. En unes i altres, les transformacions i adequacions a la modernitat passen pel seu nivell cultural. A les sales d'oració que hi ha per les nostres comarques hi manquen, en general, espais per a les dones. Aquesta situació les porta a organitzar les seves pròpies activitats religioses en espais privats, tancats, a l'interior dels seus santuaris i de les cases, però s'estan donant situacions noves i les dones avui s'organitzen, busquen llocs de reunió, de fòrums, d'intercanvis i de formació. Estan creant espais col·lectius i es decanten per una formació a part de participar en els resos comunitaris en sales paral·leles a les dels homes. L'islam femení es caracteritza per una incidència particular en les manifestacions socials. Les dones, quan parlen del Ramadà o del *Zakat* (almoïna), fan referència tant a l'intercanvi social com a l'aspecte religiós. Els deures religiosos de l'Islam els duen a terme a través de les relacions socials, recreant així la comunitat en l'exili. És una forma viva de complir les obligacions religioses, donant a la religió una dimensió social. La cohesió comunitària es manté en els esdeveniments familiars. El seu saber religiós s'adquireix en el medi familiar; el saber oral i del gest, transmès per la mare i l'àvia al si de les xarxes de la societat femenina, sobre temes religiosos, passant per la determinació del que és lícit o il·lícit (*halal* o *haram*). Tot plegat dins d'una barreja d'herència cultural i d'expressió de fidelitat familiar. La tipologia d'enllaç entre religió i estructura familiar i adaptació a la nova situació social i cultural fan de la dona una peça clau en la transmissió religiosa del grup.

Imams i llocs de culte

L'imam, persona que té al seu càrrec l'oratori i que guia les oracions, és escollit pels altres musulmans perquè té més coneixement de l'Alcorà. Les mesquites estan sostingudes pels mateixos immigrants (Morera, 2007). El col·lectiu d'imams que representen les respectives mesquites s'agrupen en el Consell Islàmic Cultural de Catalunya, amb seu a Barcelona, fundat l'any 2000. El Consell té la finalitat de facilitar les relacions entre les comunitats islàmiques i l'administració pública, a més de donar suport a les necessitats dels oratoris i promoure el diàleg entre la comunitat musulmana i la societat catalana (Estruch, 2005). Fa poc, la Universitat Autònoma de Barcelona va firmar un conveni amb el Consell Islàmic i l'Associació Ibn Batuta per a la formació d'imams.²

² "La Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) crearà una escola de formació d'imams i de personal del moviment associatiu musulmà. Una iniciativa fruit de l'acord de col·laboració

Els llocs de culte es concentren lògicament a les comarques més poblades i amb més immigració (Barcelonès, Maresme, Vallès Oriental i Occidental i Baix Llobregat). Al Baix Llobregat, els municipis on es concentren els oratoris són: Abrera, Castelldefels, Cervelló, Cornellà de Llobregat, El Prat de Llobregat, Esparreguera, Gavà, Martorell, Olesa de Montserrat, Sant Andreu de la Barca, Sant Boi de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí, Sant Vicenç dels Horts, Vallirana i Viladecans. Molts centres d'oració es troben encara en fase de consolidació i funcionen en un entramat de "catacumbes islàmiques". Com a exemple, tenim la comunitat islàmica de Sant Boi que "des de fa prop d'un any té congelada la llicència municipal que els permetria d'obrir un oratori als baixos del carrer Pi i Margall, al barri del Marianao. L'obertura del local, pel qual els musulmans paguen des de març de 2006 el corresponent lloguer, es troba bloquejada com a conseqüència d'una moratòria pactada amb l'Ajuntament davant de les protestes dels veïns, que van recollir firmes contra l'oratori. Al barri de Sant Ildefons de Cornellà, les firmes dels veïns van bloquejar l'obertura d'una mesquita. Els mateixos veïns també estan a punt de fer anar en orris la solució alternativa prevista per l'Ajuntament, que va cedir de forma gratuïta i per un període de 50 anys una parcel·la en el polígon industrial del mateix barri perquè s'hi construís una mesquita". (Sales, 2007)

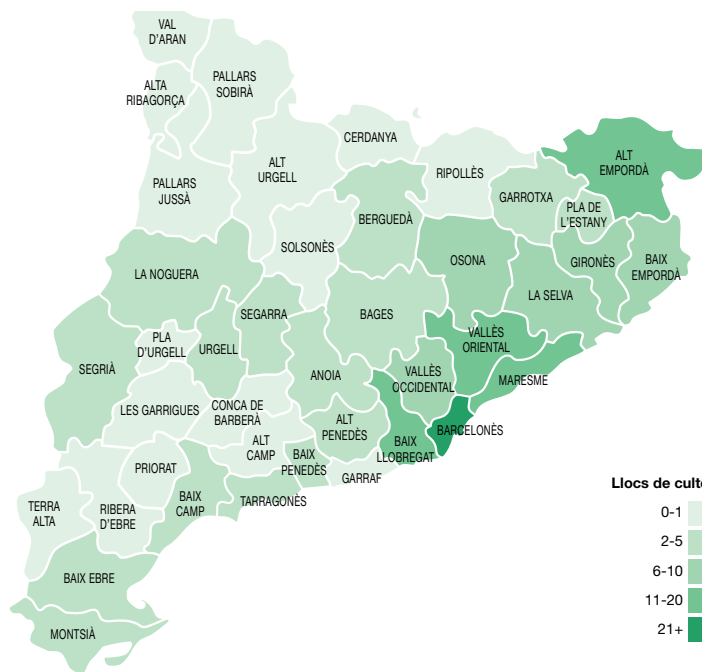
De la mà de la immigració fonamentalment marroquina, l'Islam multiplica els seus adeptes i els seus espais de culte al Baix Llobregat. Una xarxa composta per prop de 34 llocs de culte —que van des de pisos a locals comercials, baixos d'antics comerços o naus industrials— es converteix en un conjunt d'oratoris per als seguidors de l'Islam. A les 18 mesquites que funcionen de forma legal, segons el mapa comarcal de llocs de culte islàmic³, cal afegir-n'hi unes 14 en tramitació o en "existència dubtosa". Hi ha municipis en els quals hi ha més d'una mesquita.

Els oratoris solen coincidir amb el nombre d'entitats inscrites i es financen amb quotes voluntàries dels seus membres. Aquests llocs on es reuneixen són clau en el desenvolupament de la cultura islàmica, al marge dels centres o mesquites "oficials". Des d'aquí també s'atén els immigrants nouvinguts i se satisfan les necessitats d'educació alcorànica i de llengua àrab. Una altra funció important de l'oratori és la transmissió de la fe a les ge-

que aquest divendres la UAB ha signat amb l'Associació Sociocultural Ibn Batuta i el Consell Islàmic Cultural de Catalunya". *Avui*. 15/2/08.

³ Vegeu document adjunt. La Generalitat de Catalunya ha presentat el mapa de les religions de Catalunya que recull dades del 31 de gener de 2007. L'estudi ha estat impulsat per la Direcció General d'Afers Religiosos.

Llocs de culte islàmic per comarques a Catalunya. S'observa un major nombre de llocs de culte al Barcelonès, en primer lloc i al Baix Llobregat, Vallès Oriental, Maresme i Alt Empordà, en segon lloc. A la Catalunya interior hi ha menys concentració de llocs de culte.

neracions següents. Aquest entramat de "catacumbes islàmiques" preocupa i incomoda els creients musulmans, que reclamen locals dignes per resar, com tenen altres religions.

El Consell Islàmic Cultural de Catalunya va difondre un comunicat, firmat per més de mig centenar d'imams, en el qual es reclamen "oratoris dignes" —i una gran mesquita a Barcelona— similars als que hi ha en altres ciutats del territori espanyol, entre altres Madrid, València i Sevilla.

Conclusió

Com hem vist, una de les característiques de l'islam al Baix Llobregat és la diversitat. Sovint parlem de l'islam com si fos un bloc tot igual, però hi ha mil i un islams, com les famoses nits. En general és un islam sobretot de fidels marroquins, tot i que en menys quantitat hi ha paquistanesos, subsaharians i d'altres llocs, que es van veure obligats a abandonar el seu país. Tots van emigrar per motius econòmics. I tot va començar com una cosa provisional, de passada, lleugers d'equipatge cultural i religiós. Van venir només amb coneixement i pràctica de l'Islam i aquesta pobresa continua marcant l'islam avui dia, sense líders, organització ni mestres. Entre la nostàlgia de l'emigrant i l'arrelament que imposen els fets. Ningú no va arribar, en un principi, responent a una convocatòria de l'Islam ni impulsats per un esperit proselitista, sinó per motius de subsistència, sense doctrines excloents, ni memòria ni passats històrics bel·licosos. Arriba el moment, i ja hi som, en què els mateixos

musulmans obren el debat sobre com ser musulmà català. El futur de l'islam en el segle XXI no està determinat de manera unívoca, sinó obert a diversos models. També a l'islam hi ha el pluralisme de pensament i d'acció. Aquesta religió es plasma en rostres regionals i culturals ben diversos i fins a cert punt es desenvolupa de maneres diferents simultàniament. La diversitat de cultures i religions ens recorda que la coherència d'una societat no està lligada a l'homogeneïtat i que no s'ha de prejudicar certs grups considerant-los difícils d'integrar. En tots ells hi ha porositat i capacitat d'adaptacions i de canvi. Aquesta nova situació de l'islam, com qualsevol alçada, no té retorn.

Referències bibliogràfiques

ESTRUCH, Joan i altres. *Les altres religions. Minories religioses a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània, 2005, p. 220-221.

LOSADA, Teresa. "Redescubrir el Islam". A *Folletos, de Vida Nueva*, novembre 2007.

MORERAS, Jordi. "Els Imams de Catalunya: rols, expectatives i propostes de formació". *Informes Breus*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2007.

SALES, Ferran. "Mezquitas en Cataluña", *El País*, 21/02/07.

VEREDAS MUNOZ, Sonia. "Sobre el asociacionismo marroquí en España y participación de los inmigrantes". *Atlas de la Inmigración marroquí en España*. Taller de Estudios Internacionales Mediterráneos. UAM (2004) p. 407-409.